

УДК 351:35.073.5:353.1

Д. В. Грибова,
к. е. н., ст. викладач кафедри економіки, Мелітопольський державний
педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

D. Gribova,
teacher of faculty of economy, Melitopol state pedagogical university of Bogdan Khmelnytskyi, Melitopol

THE PERSPECTIVE DIRECTIONS OF STATE REGULATION OF SOCIAL DEVELOPMENT OF AGRARIAN SPHERE

На цей час державне регулювання соціального розвитку аграрної сфери ускладнюється глибокою та складною внутрішньою структурою соціальної сфери. Це зумовлює необхідність розробки достатньо розвинутої системи управління. На регіональному рівні існують реальні соціальні суперечності. Відсутнє саме розуміння необхідності оптимізації соціальних взаємозв'язків між суб'єктами в аграрній сфері, в основі яких лежать механізми упорядкування різних сторін діяльності, регулювання соціальних відносин і процесів, що є практичним вирішенням завдань управління, пов'язаних із визначенням пріоритетів, які необхідні для здійснення реалістичної стратегії. Соціальні індикатори розвитку аграрної сфери залишаються вкрай незадовільними. Це пов'язано з неефективністю чинної системи управління соціальним розвитком в аграрному виробництві. У статті науково обгрунтовано теоретичні засади і практичні рекомендації щодо удосконалення державного регулювання соціального розвитку аграрної сфери. Доведено, що соціальні індикатори розвитку аграрної сфери залишаються вкрай незадовільними. Це пов'язано з неефективністю чинної системи управління соціальним розвитком в аграрному виробництві.

Now state regulation of social development of agrarian sphere becomes complicated deep and complex internal structure of social sphere. It predetermines necessity of development enough the advanced control system. At regional level there are real social disagreements. There is no understanding of necessity of optimization of social interrelations between subjects in agrarian sphere in which basis mechanisms of ordering of the different sides of activity lay, regulation of social relations and processes that is the practical decision of problems of the management connected to definition of priorities, necessary for realization of realistic strategy. Social indicators of development of agrarian sphere remain the extremely unsatisfactory. It is connected to inefficiency of working control system of social development in agrarian manufacture. The theoretical bases and practical recommendations on perfection of state regulation of social development of agrarian sphere are scientifically proved. It is proved, that social indicators of development of agrarian sphere remain the extremely unsatisfactory. It is connected to inefficiency of working control system of social development in agrarian manufacture.

Ключові слова: державне регулювання, соціальний розвиток, управління, аграрна сфера, виробництво, реформування.

Key words: state regulation, social development, management, agrarian sphere, manufacture, reforming.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід економіки України до збалансованого розвитку і стійкого зростання полягає в послідовному реформуванні соціальної сфери в аграрному секторі для досягнення стратегічних цілей з урахуванням наявних бюджетних обмежень. Сьогодні

тільки починають вироблятися пріоритети соціального розвитку сільськогосподарського виробництва в урядовій політиці.

На цей час державне регулювання соціального розвитку аграрної сфери ускладнюється глибокою та складною внутрішньою структурою соціальної

сфери. Це зумовлює необхідність розробки достатньо розвинутої системи управління. На регіональному рівні існують реальні соціальні суперечності. Відсутнє саме розуміння необхідності оптимізації соціальних взаємозв'язків між суб'єктами в аграрній сфері, в основі яких лежать механізми упорядкування різних сторін діяльності, регулювання соціальних відносин і процесів, що є практичним вирішенням завдань управління, пов'язаних із визначенням пріоритетів, які необхідні для здійснення реалістичної стратегії.

Соціальні індикатори розвитку аграрної сфери залишаються вкрай незадовільними. Це пов'язано з неефективністю чинної системи управління соціальним розвитком в аграрному виробництві. При цьому соціальна сфера має свої закономірності розвитку і є відносно самостійною системою із загальними та специфічними зв'язками, умовами функціонування, механізмами управління. І саме це сприяє становленню суспільної думки щодо окремих сфер діяльності, зокрема аграрної галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання регулювання соціальних процесів були розглянуті у працях вітчизняних учених: О. Амоші, С. Бандура, Д. Богині, В. Гейця, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука та ін. Разом з тим, варто визнати, що в Україні поки ще не розроблена єдина наукова парадигма щодо державного регулювання соціального розвитку аграрної сфери. Потребує уточнення сутність поняття соціальної сфери для аграрної сфери. Не визначені функції державного і регіонального управління.

Наявні проблеми фінансового забезпечення сільських територій. Відсутній механізм здійснення процесу виділення депресивних аграрних регіонів із загального списку територіальних утворень. Не розроблено систему фінансування соціальних видатків бюджету на аграрну сферу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання соціального розвитку аграрної сфери.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження позицій стосовно соціального аспекту економічного розвитку аграрної сфери свідчить, що певна форма соціальних явищ зумовлює економічну організацію аграрного виробництва. Сучасні процеси реформування аграрної сфери характеризуються з позиції переважання економічного над соціальним, з чого випливає ключова тенденція — відсутність пріоритетів розвитку соціальної сфери аграрного виробництва.

Термінологічні основи також на сьогодні ще недостатньо розроблені, не мають однозначного наукового трактування і часто викликають плутанину серед теоретиків та практиків. На кожному новому етапі економічного розвитку вони виступають в інших аспектах, оскільки соціальна сфера як динамічна частина аграрного виробництва формується під впливом різних економічних, політичних, інституційних та інших чинників.

У широкому значенні соціальна сфера розглядається як одна зі складових єдиної відтворювальної системи аграрного виробництва. Соціальну сферу аграрного виробництва можна розглядати як одну зі складових і невід'ємних частин єдиної відтворювальної системи суспільства, в якій, поперше, споживаються надані державою соціальні

блага і соціальні послуги, а по-друге, відтворюється людський капітал, де участь держави необхідна з метою ліквідації негативних наслідків економічної активності.

Дослідження свідчать, що соціально-економічна система аграрної сфери не може існувати без централізованого управління. Найважливішими функціями державного управління аграрного виробництва на сучасному етапі є регулювання і прогнозування. Проте рівень реального розвитку прогнозування і регулювання залишається поки що недостатнім. Недостатній і рівень теоретичного осмислення цих функцій, розробки за ними сучасного інструментарію, методів і підходів.

Проблеми державного управління на сучасному етапі розвитку аграрної сфери в Україні можуть розглядатися на різних управлінських рівнях на загальнодержавному, регіональному рівні та рівні місцевого самоврядування. Найактуальнішим є регіональний рівень соціально-економічної системи аграрної сфери [1, с. 56].

Встановлено, що для аграрної сфери характерно неефективне використання ресурсів, стагнація виробництва, деградація і скорочення кількості сільського населення, погіршення екологічної обстановки. Надмірне захоплення теорією ринкової саморегуляції сприяло втраті керованості соціального розвитку аграрної сфери, розширенню кризових явищ, руйнуванню стратифікованих соціумів.

Удосконалення державної регуляторної політики в аграрній сфері потребує реформування міжбюджетних відносин, які не сумісні з умовами регіонального розвитку, більше того, гальмують процес ринкових перетворень. Основною метою державної політики є прискорення поступу аграрної сфери на шляху сталого розвитку, економічного зростання, поєднаного з активною соціальною політикою держави, демократизацією всіх складових суспільного життя, що потребує формування якісно нової державної регуляторної політики.

Структура соціально-економічних відносин в аграрній сфері в період перетворень істотно трансформувалася. Для створення адекватного механізму забезпечення соціальної сфери аграрного виробництва важливо провести розмежування, тому що існують випадки, коли влада прагне довести, що саме аграрна сфера є депресивною, оскільки це дає право на отримання додаткового фінансування.

Процес виділення депресивних галузей аграрного виробництва достатньо трудомісткий і запутаний. Він потребує ретельного розгляду широкого діапазону чинників, що впливають на соціальний розвиток. Усю сукупність чинників депресивності галузі в аграрній сфері можна розділити на п'ять великих груп.

До економічних чинників можна віднести: відсутність розвинутого виробництва і порівняно невисокий прибуток в комерційних структурах, який не забезпечує достатніх податкових надходжень до бюджету і, відповідно, їх використання на потреби соціальної сфери в аграрному виробництві; недостатнє використання природно-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств; недостатнє використання трудових ресурсів через нерозвиненість сфери аграрного виробництва; низький рівень бюджетного самофінансування; порушення оптимальності у співвідношенні різних видів капіталу.

Соціальні чинники містять: низький рівень життя, що відображає різні сторони функціонування людей у сфері споживання та різні рівні формування їх добробуту в сільській місцевості;

високий рівень безробіття на селі; нерозвиненість інтелектуального потенціалу аграрної сфери.

Демографічні чинники включають: неоптимальну демографічну структуру сільського населення; глибокий розрив і відірваність традиційного устрою життя і побуту сільського населення від сучасної соціально-професійної структури населення України.

До природно-географічної групи чинників належать: негативна дія природно-кліматичних умов, що помічається в сільському господарстві і справляє вирішальний вплив на формування практично всіх потреб людини; великі транспортні витрати населення і виробників унаслідок специфіки географічного положення; відсутність, нерентабельність або неможливість розробки і використання через технологічні чи економічні обмеження природних ресурсів, що є в аграрній сфері.

До екологічних чинників можна зарахувати такі: низька рекреаційна здатність природної системи аграрної сфери; високий рівень техногенного екологічного навантаження, невідповідність екологічних параметрів аграрного виробництва встановленим нормативним показникам і стандартам; подорожчання аграрного виробництва внаслідок екологічних заборон, встановлення норм ресурсоспоживання, яке зумовлює високі ціни на сільськогосподарську продукцію і зниження її ринкової конкурентоспроможності.

Міру впливу кожного чинника на розвиток аграрної сфери і формування найважливіших потреб людини можна оцінити, використовуючи конкретну систему критеріїв. Для цього необхідно запропонувати системний перелік чинників депресивності аграрної сфери і критеріїв, що визначають міру їх впливу.

Процес має здійснюватись за двома етапами. На першому етапі з метою ранжирування галузей аграрної сфери за рівнем депресивності виводять точну оцінку впливу конкретного чинника, використовуючи при цьому наявні статистичні дані або результати досліджень за відповідними критеріями чинників. Другий етап полягає у порівнянні й аналізі одержаних даних на рівні галузі з середніми показниками по аграрній сфері. Потім можна проводити ранжирування галузей за рівнем депресивності.

Аналіз соціально-економічної ситуації, що склалася в аграрній сфері України останніми роками, свідчить про деформацію територіальних пропорцій і посилення поляризації як за економічними, так і за соціальними показниками [3].

З метою дослідження масштабів і тенденцій поляризації пропонується використовувати методичний підхід щодо оцінки соціального стану аграрної сфери за допомогою показників, які характеризують соціальну сферу: рівня життя сільського населення, соціальної забезпеченості, демографічної ситуації, стану трудових ресурсів тощо.

Всі ці показники мають відповідати таким умовам: повноті і збалансованості (набір показників має адекватно відображати загальний стан системи та її розвиток); чутливості (показники мають статистично достовірно змінюватися при зміні умов, бажано, щоб різні індикатори мали близьку чутливість); можливості інтерпретації (необхідно розуміти, що саме характеризує показник); доступності і надійності даних; економічності (внаслідок того, що дані можуть збиратися в дуже широких масштабах, будь-який зайвий (непотрібний) показник може вагомо збільшити вартість робіт).

Зіставлення цих показників за допомогою методів і прийомів статистичного аналізу, а також логічного узагальнення окремих фактів і результатів досліджень дає змогу виділити чотири типи галузей в аграрній сфері: "лідери", до них належать галузі, які за абсолютним значенням показників набагато (більше ніж на 30%) перевищують середній рівень по аграрній сфері; "високо розвинуті" — це галузі, в яких значення показників соціально-економічного розвитку на 10—30% перевищують середні значення в аграрній сфері; "розвинені", де значення показників відрізняються від середніх по аграрній сфері (коливання становить $\pm 10\%$); "проблемні" — у цій групі сконцентровані галузі, значення показників соціально-економічного розвитку яких відрізняються від середніх значень більше ніж на 10% у гірший бік.

ВИСНОВКИ

Поняття соціального розвитку аграрної сфери слід розглядати як динамічну частину всієї економічної системи, яка формується під впливом різних економічних, політичних, інституційних та інших чинників. У цій частині споживаються надані державою соціальні блага і соціальні послуги та відтворюється людський капітал. При цьому участь держави необхідна з метою ліквідації негативних наслідків економічної активності.

Визначено, що на сучасному етапі держава недостатньо виконує такі функції, як регулювання і прогнозування аграрної сфери. На рівні аграрного виробництва це призводить до неефективного використання ресурсів, стагнації виробництва, деградації і скорочення кількості сільського населення, погіршення екологічної обстановки.

Для створення адекватного механізму забезпечення соціального розвитку аграрного виробництва нами запропоновано виділення депресивних галузей із загального списку аграрного виробництва, яке враховує поділ сукупності чинників депресивності галузі на п'ять груп: економічні; соціальні; демографічні; природно-географічні; екологічні.

Література:

1. Гуров І.Г. Формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку / І.Г. Гуров, В.В. Гречкосій // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2013. — Вип. 1 (71). — С. 54—59.
2. Зінченко С.М. Сучасні проблеми управління соціальними процесами // Держава та регіони. — 2005. — № 2. — С. 94—99.
3. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк. — К.: ІАЕ УААН, 1999. — 272 с.
4. Петриченко О.А. Соціальна орієнтація економічного розвитку: науковий пошук ефективності / О.А. Петриченко // Агроінком. — 2012. — № 7—9. — С. 78—84.

References:

1. Gurov, I.G. (2013), "Formation and functioning of infrastructure of the agrarian market", *Vistnik agrarnoy nauky Pruchornomorya*, vol. 1 (71), pp. 54—59.
2. Zinchenko, S.M. (2005), "The modern of problem of management of social processes", *Dergava ta regioni*, vol. 2, pp. 94—99.
3. Mesel-Veselyak, V.Y. (1999), "The reforming of agrarian manufacture", K.: UAAN, 272 p.
4. Petrichenko, O.A. (2012), "The social orientation of economic development: scientific search of efficiency", *Agroinkom*, vol. 7—9, pp. 78—84.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2014 р.